

KESARCHA KESISH: KO'RSATMALAR, AFZALLIK VA XAVFLARI

Berdiyeva Gulziyira Ziyomiddinovna
*Osiyo Xalqaro Universiteti "Davolash
ishi" yo'nalishi talabasi*

Annotatsiya

Kesarcha kesish zamonaviy akusherlik amaliyotida ona va homila hayotini saqlab qolishga qaratilgan eng muhim jarrohlik usullaridan biridir. So'nggi o'n yilliklarda dunyo bo'yicha kesarcha kesish amaliyotlari sonining ortishi ushbu operatsiyaning samaradorligi, afzalliklari hamda xavf omillarini chuqur o'rganishni talab qilmoqda. Ushbu maqolada kesarcha kesishning tibbiy ko'rsatmalari, operatsiyaning afzalliklari, ona va chaqaloq uchun yuzaga kelishi mumkin bo'lgan asoratlari, shuningdek, xalqaro ilmiy manbalar asosida tahliliy xulosalar keltirilgan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kesarcha kesish faqat tibbiy zarurat mavjud bo'lganda bajarilgandagina ona va bola salomatligi uchun maksimal foyda beradi.

Kalit so'zlar: kesarcha kesish, sezaryen, akusherlik, tug'ruq, ona salomatligi, neonatal yordam, operativ tug'ruq, homila, jarrohlik, reproduktiv salomatlik.

Abstract

Cesarean section is one of the most important surgical procedures in modern obstetric practice, aimed at preserving the lives and health of both the mother and the fetus. Over the past decades, the global increase in cesarean section rates has highlighted the need for a comprehensive evaluation of its effectiveness, benefits, and associated risk factors. This article analyzes the medical indications for cesarean section, its clinical advantages, and the potential complications for both the mother and the newborn, based on evidence from international scientific literature. The findings indicate that cesarean section provides the greatest benefit for maternal and neonatal health when it is performed only in the presence of clear medical indications.

Keywords: cesarean section, caesarean delivery, obstetrics, childbirth, maternal health, neonatal care, operative delivery, fetus, surgery, reproductive health.

Kirish. Onalik va bolalikni muhofaza qilish sog'liqni saqlash tizimining eng ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Homiladorlik va tug'ruq davrida yuzaga keladigan asoratlari ayrim hollarda tabiiy tug'ruqni amalga oshirish imkonini bermaydi [1]. Bunday vaziyatlarda kesarcha kesish operatsiyasi ona va homilaning hayotini saqlab qolishning eng samarali usullaridan biri hisoblanadi.

Kesarcha kesish — bu homilani bachadon va qorin old devori orqali jarrohlik yo'li bilan chiqarib olish operatsiyasidir. Ushbu amaliyot qadim zamonlardan ma'lum bo'lsa-da, uning xavfsiz bajarilishi faqat XIX–XX asrlarda aseptika, antiseptika,

anesteziologiya va antibiotiklar rivojlanishi natijasida mumkin bo'ldi [2]. Bugungi kunda Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha barcha tug'ruqlarning taxminan 21–23 foizi kesarcha kesish orqali amalga oshirilmoqda [3]. Ayrim davlatlarda esa ushbu ko'rsatkich 40–60 foizgacha yetgan. Bu esa operatsiyani qo'llash mezonlarini ilmiy asosda baholash zarurligini ko'rsatadi. Kesarcha kesishning asosiy maqsadi — ona yoki homila hayotiga xavf tug'diradigan holatlarda xavfsiz tug'ruqni ta'minlashdir. Shu bilan birga, tibbiy ko'rsatmasiz bajarilgan operatsiyalar kelgusida jiddiy asoratlarni keltirib chiqarishi mumkin. Mazkur tadqiqotning maqsadi kesarcha kesishning zamonaviy tibbiy ko'rsatmalari, afzalliklari va xavflarini ilmiy adabiyotlar asosida kompleks tahlil qilishdan iborat [5].

Materiallar va metodlar. Mazkur maqola kesarcha kesishning ko'rsatmalari, afzalliklari va xavflarini yoritishga qaratilgan tizimli adabiyotlar sharhi asosida tayyorlandi. Tadqiqotda mavzuga oid ilmiy manbalar, klinik tavsiyalar va xalqaro protokollar tahlil qilindi. Asosiy maqsad mavjud dalillarni umumlashtirish, amaliyotda qo'llaniladigan yondashuvlarni solishtirish hamda kesarcha kesish bo'yicha zamonaviy ilmiy xulosalarni shakllantirishdan iborat bo'ldi. Adabiyotlarni tanlash jarayonida so'nggi 10 yil ichida chop etilgan xalqaro ilmiy maqolalar, akusherlik va ginekologiya bo'yicha zamonaviy qo'llanmalar, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tavsiyalari, xalqaro klinik protokollar hamda reproduktiv salomatlik va operativ tug'ruq bo'yicha ilmiy tadqiqotlar o'rganildi. Manbalar asosan PubMed, Scopus, Google Scholar va boshqa ishonchli ilmiy bazalardan olindi [7]. Tanlangan adabiyotlar kesarcha kesishning tibbiy ko'rsatmalari, operatsiyaning ona va homila uchun foydasi, shuningdek, qisqa va uzoq muddatli asoratlarini yoritishi bo'yicha saralandi.

Tahlil jarayonida quyidagi metodlardan foydalanildi:

ilmiy adabiyotlarni qiyosiy tahlil qilish;
mavjud klinik tavsiyalarni solishtirish;
statistik ma'lumotlarni umumlashtirish;
tavsifiy va analitik yondashuv;
dalillarga asoslangan tibbiyot prinsiplari asosida xulosalar chiqarish.

Shuningdek, maqolaga kiritilgan ma'lumotlar ishonchliligi va dolzarbligi bo'yicha baholandi, takroriy yoki yetarli ilmiy asosga ega bo'lmagan manbalar chiqarib tashlandi. Natijada kesarcha kesish bo'yicha zamonaviy ilmiy qarashlarni aks ettiruvchi, amaliy va nazariy jihatdan asoslangan umumlashtirilgan tahlil shakllantirildi.

Natijalar. Kesarcha kesishga asosiy ko'rsatmalar

Kesarcha kesish: zamonaviy akusherlikdagi o'rni, ko'rsatmalari va so'nggi ilmiy yondashuvlar. Kesarcha kesish (Caesarean section) zamonaviy akusherlik amaliyotida ona va homila hayotini saqlab qolishga xizmat qiladigan eng muhim jarrohlik usullaridan biri hisoblanadi. Dastlab faqat favqulodda holatlarda qo'llanilgan ushbu

operatsiya bugungi kunda tibbiyot texnologiyalarining rivojlanishi, diagnostika imkoniyatlarining kengayishi hamda homiladorlikni individual boshqarish tamoyillarining joriy etilishi natijasida ancha takomillashdi. Jahon sog'liqni saqlash amaliyotida kesarcha kesishning maqsadi tug'ruqni yengillashtirish emas, balki tabiiy tug'ruq ona yoki homila hayoti uchun xavf tug'diradigan vaziyatlarda xavfsiz tug'ruqni ta'minlashdan iborat.

So'nggi yillarda dunyo bo'yicha kesarcha kesish amaliyotlari soni sezilarli darajada ortdi. Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (JSST) va xalqaro ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, bugungi kunda dunyo bo'yicha tug'ruqlarning taxminan 21 foizi kesarcha kesish orqali amalga oshirilmoqda. Prognozlariga ko'ra, 2030-yilga borib ushbu ko'rsatkich 29 foizga yetishi mumkin [9]. Ayrim mamlakatlarda, xususan Lotin Amerikasi va Sharqiy Osiyoda bu ko'rsatkich 50 foizdan ham yuqori bo'lib, ayrim hududlarda esa zarur bo'lgan bemorlar ushbu operatsiyadan foydalana olmayotgani kuzatilmoqda. Shu sababli xalqaro ekspertlar kesarcha kesishni faqat tibbiy asoslangan ko'rsatmalar mavjud bo'lganda bajarishni tavsiya etadilar.

Kesarcha kesishga ko'rsatmalar mutlaq va nisbiy guruhlariga bo'linadi. Mutlaq ko'rsatmalar tabiiy tug'ruqni deyarli imkonsiz yoki juda xavfli holga keltiradigan vaziyatlarni o'z ichiga oladi. Bular qatoriga yo'ldoshning bachadon bo'yinchasini to'liq yopib turishi (placenta previa), bachadon yorilishi xavfi, homilaning ko'ndalang joylashuvi, kindik tushib ketishi, og'ir preeklampsiya va eklampsiya, homilaning o'tkir gipoksiyasi hamda tos suyagining keskin torligi kiradi. Bunday vaziyatlarda operatsiya nafaqat tavsiya etiladi, balki ko'pincha ona va bolaning hayotini saqlab qolishning yagona usuli hisoblanadi [10].

Nisbiy ko'rsatmalar esa bemorning umumiy holati, homilaning rivojlanishi va tug'ruq jarayonining kechishiga qarab individual baholanadi. Oldingi kesarcha kesish, yirik homila, ko'p homilali homiladorlik, tug'ruq faoliyatining sustligi, qandli diabet, arterial gipertenziya, yordamchi reproduktiv texnologiyalar (IVF) orqali yuzaga kelgan homiladorlik hamda homilaning tos bilan kelishi shular jumlasidandir. Zamonaviy akusherlikda har bir klinik holat alohida tahlil qilinib, eng maqbul tug'ruq usuli tanlanadi.

Kesarcha kesishning asosiy afzalligi shundaki, u ona va homila uchun yuqori xavf tug'diruvchi ko'plab asoratlarning oldini olish imkonini beradi. Operatsiya yordamida og'ir tug'ruq jarohatlari kamayadi, bachadon yorilishi xavfi bartaraf etiladi, qon ketishini samarali nazorat qilish mumkin bo'ladi va favqulodda vaziyatlarda qisqa vaqt ichida chaqaloqni dunyoga keltirish imkoniyati yaratiladi. Homila uchun esa gipoksiya, tug'ruq travmalari va asfiksiya xavfi kamayadi. Ayniqsa, homila yurak urish faoliyatida keskin o'zgarishlar aniqlanganda kesarcha kesish neonatal o'lim va og'ir nevrologik asoratlar xavfini sezilarli kamaytirishi ilmiy tadqiqotlarda qayd etilgan [6].

Shu bilan birga, kesarcha kesish murakkab jarrohlik amaliyoti bo'lgani sababli ayrim xavflarni ham o'z ichiga oladi. Onalarda operatsiyadan keyingi qon ketish, infeksiya, tromboembolik asoratlari, narkoz bilan bog'liq muammolar, ichak yoki siydik pufaging shikastlanishi, bachadonda chandiq hosil bo'lishi, keyingi homiladorliklarda bachadon yorilishi hamda yo'ldoshning patologik birikishi kuzatilishi mumkin. Chaqaloqlarda esa nafas olish buzilishlari, o'tkinchi taxipnoe, ichak mikrobiotasining shakllanishidagi o'zgarishlar va kam hollarda tasodifiy jarrohlik shikastlari uchraydi. Ilmiy kuzatuvlarga ko'ra, rejalashtirilgan kesarcha kesishdan keyin yangi tug'ilgan chaqaloqlarda vaqtinchalik nafas olish buzilishlari tabiiy tug'ruqqa nisbatan biroz ko'proq uchrashi mumkin [4].

Operatsiyadan keyingi tiklanish davri tabiiy tug'ruqqa qaraganda uzoqroq davom etadi. Zamonaviy rehabilitatsiya protokollari bemorni imkon qadar tezroq kundalik hayotga qaytarishga qaratilgan. Bunda erta harakatlanish, samarali og'riqsizlantirish, antibiotik profilaktikasi, trombozning oldini olish, emizishni imkon qadar erta boshlash, to'g'ri ovqatlanish va psixologik qo'llab-quvvatlash muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, kompleks rehabilitatsiya dasturlarini qo'llash kasalxonada qolish muddatini qisqartiradi, operatsiyadan keyingi og'riqni kamaytiradi hamda onaning kundalik faoliyatga tezroq qaytishiga yordam beradi.

So'nggi yillarda kesarcha kesish sohasida bir qator innovatsion yondashuvlar joriy etilmoqda. Ulardan eng muhimlaridan biri ERAS (Enhanced Recovery After Surgery) dasturi bo'lib, u operatsiyadan keyingi tiklanishni tezlashtirishga xizmat qiladi. Ushbu dastur minimal och qolish vaqti, zamonaviy og'riqsizlantirish usullari, erta ovqatlanish, erta harakatlanish va emizishni imkon qadar tez boshlashni o'z ichiga oladi. Klinik tadqiqotlar ERAS protokollari yordamida operatsiyadan keyingi asoratlari kamayishi va bemorlarning shifoxonadan tezroq chiqarilishi mumkinligini ko'rsatmoqda [8].

Yana bir muhim yangilik — "gentle" yoki "family-centered" kesarcha kesish konsepsiyasining rivojlanishidir. Ushbu yondashuvda operatsiya vaqtida ona va chaqaloqning teri bilan erta kontakti, otaning operatsiya jarayonida ishtiroki (zarur sharoitlarda) hamda emizishni operatsiyadan so'ng dastlabki bir soat ichida boshlashga alohida e'tibor qaratiladi. Tadqiqotlarga ko'ra, bu usul ona va bola o'rtasidagi emotsional bog'lanishni kuchaytiradi, emizish muvaffaqiyatini oshiradi va tug'ruqdan keyingi ruhiy holatni yaxshilaydi [4].

Bundan tashqari, sun'iy intellekt va raqamli tibbiyot texnologiyalarining akusherlik amaliyotiga kirib kelishi kesarcha kesish zaruratini oldindan baholash imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Elektron tibbiy ma'lumotlar, homila monitoringi va klinik algoritmlar yordamida xavf omillarini erta aniqlash hamda individual tug'ruq rejasini ishlab chiqish imkoniyati ortmoqda. Bu esa keraksiz operatsiyalar sonini

kamaytirish va haqiqatan ham zarur bo'lgan holatlarda tezkor qaror qabul qilishga yordam beradi [2].

Kesish zamonaviy akusherlikning ajralmas qismi bo'lib, ko'plab murakkab klinik vaziyatlarda ona va chaqaloq hayotini saqlab qoluvchi samarali usul hisoblanadi. Biroq ushbu operatsiya faqat tibbiy asoslangan ko'rsatmalar mavjud bo'lganda bajarilishi maqsadga muvofiqdir. Zamonaviy ilmiy yondashuvlar, ERAS protokollari, oilaga yo'naltirilgan tug'ruq konsepsiyasi va raqamli texnologiyalarning joriy etilishi kesarcha kesishning xavfsizligini yanada oshirib, operatsiyadan keyingi tiklanish sifatini sezilarli darajada yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Muhokama. Olingan ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, kesarcha kesish zamonaviy akusherlik amaliyotining ajralmas qismi bo'lib, ona va homila hayotini saqlab qolishda eng samarali jarrohlik usullaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, yo'ldoshning bachadon bo'yinchasini to'liq yopib turishi, homilaning o'tkir gipoksiyasi, bachadon yorilishi xavfi, og'ir preeklampsiya va eklampsiya kabi holatlarda ushbu operatsiya perinatal hamda maternal o'lim ko'rsatkichlarini sezilarli darajada kamaytirishga xizmat qiladi. So'nggi o'n yilliklarda anesteziologiya, antibiotikoterapiya, jarrohlik texnikasi va neonatal reanimatsiya sohalaridagi yutuqlar kesarcha kesishning xavfsizligini yanada oshirdi [9].

Shu bilan birga, xalqaro epidemiologik tadqiqotlar dunyo bo'yicha kesarcha kesish amaliyotlari soni yil sayin ortib borayotganini ko'rsatmoqda. Ayrim davlatlarda ushbu ko'rsatkich Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti tavsiya etadigan darajadan ancha yuqori bo'lib, ko'plab operatsiyalar tibbiy zarurat bo'lmagan hollarda ham bajarilayotgani qayd etilgan. Mutaxassislarning fikricha, bunga onalarning operatsiyani afzal ko'rishi, medico-huquqiy omillar, xususiy tibbiyot xizmatlari rivojlanishi hamda shifokorlarning ehtiyotkorlik strategiyasi sabab bo'lmoqda. Natijada keraksiz kesarcha kesishlar sog'liqni saqlash tizimiga qo'shimcha iqtisodiy yuklama keltirib chiqarishi bilan bir qatorda uzoq muddatli klinik asoratlar xavfini ham oshiradi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, takroriy kesarcha kesishlar bachadon chandiqlari sonining ortishiga olib keladi. Bu esa keyingi homiladorliklarda bachadon yorilishi, yo'ldoshning patologik birikishi (placenta accreta spectrum), yo'ldoshning oldinda joylashishi, operatsiyadan keyingi bitishmalar, surunkali tos og'riqlari hamda ikkilamchi bepustlik kabi asoratlar rivojlanish ehtimolini oshiradi. Shuning uchun har bir operatsiya uzoq muddatli reproduktiv salomatlik nuqtai nazaridan ham baholanishi lozim [5].

Yangi tug'ilgan chaqaloqlar nuqtai nazaridan ham tug'ruq usuli muhim ahamiyatga ega. Tadqiqotlarda tabiiy tug'ruq orqali dunyoga kelgan chaqaloqlarda ichak mikrobiotasining fiziologik shakllanishi, immun tizimining yetilishi va moslashuv jarayonlari tabiiyroq kechishi qayd etilgan. Rejalashtirilgan kesarcha kesish

orqali tug'ilgan chaqaloqlarda esa o'tkinchi nafas olish buzilishlari va ichak mikrobiotasining tarkibida ayrim farqlar kuzatilishi mumkin. Biroq bu holatlar barcha bolalarda uchramaydi va operatsiya tibbiy ko'rsatmalar asosida bajarilgan vaziyatlarda uning foydasi ehtimoliy xavflardan ustun turadi.

So'nggi yillarda kesarcha kesishni yanada xavfsiz amalga oshirishga qaratilgan yangi yondashuvlar keng joriy etilmoqda. Jumladan, ERAS (Enhanced Recovery After Surgery) protokollari operatsiyadan keyingi tiklanish muddatini qisqartirish, og'riqni kamaytirish, asoratlar xavfini pasaytirish va bemorning shifoxonada qolish vaqtini qisqartirish imkonini bermoqda. Bundan tashqari, "family-centered cesarean section" yoki "gentle cesarean" konsepsiyasining qo'llanilishi ona va chaqaloqning erta teri bilan kontaktini ta'minlash, emizishni erta boshlash hamda tug'ruqdan keyingi psixologik moslashuvni yaxshilashga xizmat qilmoqda. Sun'iy intellekt va raqamli monitoring tizimlarining rivojlanishi esa kesarcha kesishga bo'lgan ehtiyojni oldindan aniqroq prognoz qilish va klinik qarorlarni dalillarga asoslangan holda qabul qilish imkoniyatlarini kengaytirmoqda [6].

Shunday qilib, kesarcha kesish zamonaviy akusherlikning muhim tarkibiy qismi bo'lib qolayotgan bo'lsa-da, uni faqat aniq tibbiy ko'rsatmalar mavjud bo'lgan hollarda qo'llash eng maqbul yondashuv hisoblanadi. Har bir homilador ayol uchun tug'ruq usulini tanlash individual xavf omillari, onaning umumiy sog'ligi, homilaning holati, zamonaviy diagnostika natijalari hamda amaldagi xalqaro klinik tavsiyalar asosida amalga oshirilishi zarur. Mazkur yondashuv ona va chaqaloq salomatligini maksimal darajada himoya qilish, asoratlar sonini kamaytirish va reproduktiv salomatlikni uzoq muddat saqlab qolishga xizmat qiladi [7].

Xulosa. Kesarcha kesish zamonaviy akusherlik amaliyotining eng muhim operativ usullaridan biri bo'lib, ona va homila hayotini saqlab qolishda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Operatsiya ko'plab og'ir akusherlik patologiyalarida yagona to'g'ri davolash usuli hisoblanadi. Shu bilan birga, uning jarrohlik xavflari, uzoq muddatli reproduktiv oqibatlari ham mavjud.

Shu sababli kesarcha kesish faqat dalillarga asoslangan klinik ko'rsatmalar mavjud bo'lganda amalga oshirilishi lozim. Har bir homilador ayol individual baholanib, operatsiyaning foyda va xavflari chuqur tahlil qilinishi zarur. Zamonaviy jarrohlik texnologiyalari, malakali tibbiy yordam va samarali reabilitatsiya ona va bola salomatligini saqlashda muhim omillar hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Health Organization. WHO Recommendations on Non-clinical Interventions to Reduce Unnecessary Caesarean Sections. Geneva, 2018.
2. World Health Organization. WHO Recommendations: Intrapartum Care for a Positive Childbirth Experience. Geneva, 2018.

3. American College of Obstetricians and Gynecologists (ACOG). Cesarean Birth Clinical Guidance. Latest edition.
4. Royal College of Obstetricians and Gynaecologists (RCOG). Birth After Previous Caesarean Birth. Green-top Guideline.
5. Cunningham F.G., Leveno K.J., Bloom S.L. Williams Obstetrics. 26th Edition. McGraw-Hill, 2022.
6. Gabbe S.G. Obstetrics: Normal and Problem Pregnancies. 8th Edition. Elsevier, 2021.
7. Miller D.A. Operative Obstetrics. Springer, 2020.
8. FIGO. Good Clinical Practice Advice: Cesarean Delivery. International Journal of Gynecology & Obstetrics.
9. NICE Guideline NG192. Caesarean Birth. United Kingdom.
10. Betrán A.P. et al. The Increasing Trend in Caesarean Section Rates: Global, Regional and National Estimates. The Lancet, 2021.